

A

TISZA CABINET

ÉS

NYOMORAINK NÖVEKEDÉSE

ÍRTA

DEUTSCH GERSON.

2-ik kiadás.

BUDAPEST.

HUNGÁRIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓ-TÁRSULAT.

1877.

Tisztelt Polgártársak!

Az 1877-ik év fölvirradt hazánkra. Január elseje megszülte az új évet, mely felé reménnyel szokott tekinteni az egész emberiség.

Mióta visszanyertük évezredes alkotmányunkat s koronás magyar király nevében kormányoztatunk, honfiszívünk is részt vesz abban a remélkedésben, mely az előtt, az elnyomatás sötét korszakában, csak magánéletünk s boldogságunkra vonatkozott. Azóta minden magyar együtt érez a közügyekben, úgy szállván jobban szívünkön fekszik a haza sorsa, mint saját boldogságunk, melynek amaz föléje rendeltük. S e meleg érdeklődés, mely lelki szemeinket a haza jövőjére fűggeszti, a mint az önkormányzati aera minden egyes esztendejének múltával fájdalmas resignatióval tekintett a teljesületlen remények s az összedült légvárak romhalmazára, az új évek első hajnalán rendesen új hitre, új bizalomra csábítá szívünket. Ha sokról kellett is lemondanunk, azért nem szüntünk meg remélni és várni, azt hittük a múltért majd kárpótol a jövő.

Hanem a kiábrándulás azért folyton tartott. Mi mindig jobbat hittünk, s a haza sorsa csak rosszabbra fordult. Kiadásaink érenkint nagyobb összeggel múlták felül bevételeinket, fmánciális nyomorunk pillanatonkint nőtt. s közgazdasági viszonyaink évről évre romlottak, a helyett hogy javultak volna.

A meggondolás nélkül kezdeményezett óriási vállalatok molochgyomra elnyelte mindenünket, a nélkül hogy a kiadásokért csak részben is kamatozott volna. Már két év előtt ott állottunk, hogy az ország pénztára üresen állt. a deficit GO milliót tett, s az ország kifosztva tengődött, az ipar satnyult. kereskedelmünk a legremitőbb katasztropka előtt állott, szóval tönkre voltunk téve s hogy az államtönk, a legszégyenlete-sebb bukás be nem állott, azt csakis a véletlennek köszönhattük.

Elénk emléünkben állhat meg az a helyzeti, melyben Ghyczy találta az országot, mikor a pénzügyi tárczát átvette. Minket elámítottak a parlamenti szép beszédekkel, sejtettek velünk egy kis bajt; hanem a valót a maga meztelenségében félve titkolták előttünk, nehogy kiszüljön az akkori kormány

urpissága. A szép beszédek elmondattak, biztatva lettünk, hanem a ki legjobban biztatott bennünket, úgy látszik maga sem hitte saját szavait, mert búcsút mondott állásának, rettegven a további felelősség terhét elviselni azért az állapotért, a melyet ő maga teremtett. Ekkor kellett egy ember a ki feláldozza magát elődeiért, s ez ember az ősz Ghyczy volt. Meghozta azt az áldozatot, hogy kezébe vette a pénzügyek elvadult lovainak gyeplőit, s megkísértő helyes útra terelni az ország rozzant járművét, mely feneketlen meredek felé rohant eszeveszetten. Az ország kötelezettségei 50—60 milliót tettek azon időben, s Ghyczy csak 4 milliót talált az állampénztárakban, az országnak pedig nem volt egy garas hitele sem. Oda jutottunk akkor tisztelt polgártársaim, hogyha a Ghyczy feláldozó munkássága és óriási erélye egy memorandumot nem készít, mely az ország hitelképességéről némileg meggyőzhette a külföldi pénzpiacot, nem kaptunk volna még kölcsön sem s az egész világ előtti gyalázatunkra ki kellett volna mondanunk az államtönköt, a mivel nemcsak elleneink, de barátaink szemében is azt bizonyítottuk volna be, hogy érdemetlenek vagyunk az európai államconcertben szerepelni, hogy hazánk mint tényező fenn nem állhat.

De nem a múltról szándokom beszélni, hanem e jelenünkről.

Azon kormány tetteit akarom bíráló alá venni, mely az 1875-ikév tavasza óta országunk sorsát vezeti s melynek kinevezését oly egetverő lelkesedéssel fogadta az egész ország, — mely a régi ellenzék vezérférfiai sorából vált ki s melynek deákparti tagjai azok közzé tartoztak, kik még azon időben le nem járták magokat.

Midőn e kormány megalakult, az egész ország lázas örömben égett. Azt hittük mindnyájan, hogy a pártok fusiójával már minden jóvá van téve, hogy az nyomorunktól, bajainktól csakhamar megszabadít minket s azontúl boldogabb lesz az ország, mert fejlődni fog az ipar, támogatást nyer a kereskedelem és felvirágzunk. —

Szegény örvendező nép! Az is csak olyan chimera volt, mint a többi. Elhagytuk magunkat gondatlanul ragadtatni, vakon reméltünk; pedig hiszen ott állott intő példaul előttünk maga az a tény, mely a fűsiót létrehozta. Elvfeadás volt biz az in optima forma, bármennyire voltunk szépítgetni hajlandók s abból következtethettük, hogy az első lépést követni fogja a többi is, mert hiszen régi igazság, hogy mindig csak az első lépés nehéz. —

A tapasztalás eléggé kiábrándított. Tisza Kálmán, a közjogi ellenzék lovagja — először feladta a bihari pontokat, ma már

ott vagyunk, hogy eljátsza a magyarbank és önálló vámterület ügyét.

S ha ez lekövetkezik, kérdem, mire való volt az a nagy-hűhó. az a roppant nagy lelkesedés, mely magát Tiszát is elragadta? Szépen visszajutunk a régi kerékvágásba. A nép terhe nem fogyott, államgazdászatunk hanyatlott, iparunkat megöli a közsvámterület és kereskedelmünket békóba szorítja az osztrák nemzetibank. Deficitünk most is van szépen; sőt mondhatnánk, hogy tényleg csak annyi mint előbb volt, mert ha 18 millió van is 1877-re praeliminálva, lesz abból 28 is az év végéig s ez nem javulás az 1874-iki 61 millióhoz képest, mert ma már be vannak fejezve azon építkezések, melyek akkor oly sokba kerültek.

Szóval viszonyaink olyanok, hogy a jelen körülmények között már megszűntünk remélni, s a most közelgő új év hajnalán nem nézhetünk többé hívó lélekkel a jövőbe.

Ha csak gyökeres reformon nem megy keresztül az ország, akkor menthetetlenül el leszünk veszve.

Mi elhisszük, hogy kormányférfiaink akartak tenni; de ez nem elégséges magában. Számot kellett volna vetniük önmagukkal, hogy ne ígérjenek többet, mint a mennyire képesek. Az a kérdés merülhetett volna fel előttük, vajon remélhető-e józan észszel, hogy a kibontakozás a mostani alapokon lehetséges? vagy nem? A mostani fiasco csak kettőt bizonyíthat. Vagy lehetséges a kibontakozás s akkor csak a kormány hibája s gyengeségén múlt; vagy lehetetlen a kibontakozás — s akkor más rendszer, más alap kell. A resultatum pedig mindkét esetben az lenne, hogy a kormány engedje át helyét másnak.

Mert eredményre csak úgy juthatnánk, hogyha az egyensúly helyre állítatik s errenézve a kölcsönkérés nemhogy segítség, de ellenkezőleg oly hatást gyakorolna államéletünkre, mint a kavargó feneketlen örvény, mely a belé jutott hajót előbb utóbb mélyébe sodorja. Itt oly reformok kellene, melyek a régi rosszat nem részletekben javítgatják; hanem átölelik az egész rendszert. El kellene államink a mai szerencsétlen tervektől. minők újabb vasutak építtetése, régiek megszerzése és a deficitnek kölcsönpénzzel való fedezése.

Mert ha csak egy futólagos pillanatot vetünk vasúti politikánkra, azonnal látni fogjuk, hogy mostani kormányunk mindinkább közeledik a régi kormány álláspontja felé. Kamatgarantiákra most is 15 milliót fizetünk, igaz hogy ez visszatérül az országnak, de mikor? Oly óriási összeg ez, mit mostani bajainkban nagyon előnyösen felhasználhatnánk más czélokra. S az is igaz hogy e teher a múltból szállott reánk örökségképen; de mit

tesz a mai kormány? Szüntelenül hangoztatták épen kormánykörökben, hogy bajaink főforrása a rohamos fejlődésben van, hogy erőnket felülmúló vállalatokba fogtunk. Kérdem én, vajon a keletivasút megvevése, mely pár hét előtt fogadtatott el a parlament által, nem az újabb vállalatok sorába tartozik-e? Hiszen vasutat venni annyit tesz, mint vasutat építeni. Én elhiszem, hogy ez igen jó üzlet lehet; hanem akkor kell-e újabb üzleteket kötni, mikor a régiék terhét még mindig viseljük? És épen az a kormány érzi magát erre hivatva, mely oly szentül fogadta, hogy a mennyire lehet csakis a deficit eltüntetésére fog törekedni?

Szinte hajlandó az ember azt hinni, hogy a vasutvévés nem egyéb, mint aféle Scheinmanóver, a mit a stratégisták valódi terveik elpalástolására s az ellen félrevezetésére szoktak alkalmazni. Nekünk úgy rémlik, mintha a kormány, a beállott újabb deficit törlesztésére nem tudván pénzt más úton előteremteni, kölcsönhöz akar folyamodni, de minekutána tart a nemzet visszatetszésétől, melyet a mostani patentirozott kormány újabb adósság csinálási javaslatával minden esetre előidézne, tehát tisztességes czímról gondoskodik előbb, hogy így majd a jövedelmező vasút-vétel örve alatt háborítatlanul köthessen kölcsönt, miből majd a deficitet is fedezheti. —

Pedig újabb kölcsönnel segítni bajainkon valóságos örütség. Az előírányzott 18 millió, mint a hogy említém, s mint a hogy a deficittel rendesen történni szokott, legalább 28 millióra növi ki magát az év végéig. Erre legalább szükséges lesz 35 millió, mert tudva levő dolog, hogy Magyarország csak uzsorakölcsönöket szokott kapni, s így majd szépen növekedni fog a kamatfizetés terhe is. A kamatfizetés mai napság már 75 millióknál többbe kerül évenként, sőt az arany ágió miatt, háborús időkben (minők most vannak) felmehet 80 millióra is. Összes kiadásaink 174 millióra lévén előirányozva, látjuk hogy $\frac{3}{7}$ -ét ennek kamat fizetésre kell fordítanunk, ha pedig a rendes bevételt tekintjük, mely 162 milliót tesz ki, kistül, hogy bevételeink felét ma már kamatokba fizetjük. Valóban elszomrodik szívünk ennek tapasztalására; sőt ha meggondoljuk, hogy ezen összegek állandóan megmaradnak minden év budgetében, bizony bizony kétségbe kell esnünk. —

No és még a mi kormányunknak ennyi sem elég. Egyensúlyt akar előállítani, hanem ha így halad, úgy a mikorra az egyensúly helyre áll, kamatterheink megközelíthetik a 90—100 milliót is, mert mint említém a kamatokat nekünk aranyba kell visszafizetnünk s ez sohasem határozható meg előre. És itt e fontos tárgynál megszakítva e füzet vezérfonalát, el nem mu-

laszthatom polgártársaimat a pénzügyminiszter úr egyik igen érdekes nyilatkozatára figyelmessé tenni. A november 23-iki ülésben, midőn a budget vita forgott szőnyegen, Simonyi Ernő előszámlálván a kormány hibáit, szemrehányást tett Szélinek, hogy ez a múlt évi kölcsönkamatai visszafizetésére vonatkozólag is aranyban kötelezte az országot. S mivel felelt erre a pénzügyminiszter? Csókolni való naivitással azt mondta, hogy hát 1867 óta usus volt nálunk az aranybani fizetés. —

Nem kaczagató consequentia ez egy szabadelvűpárti minisztertől, a ki azért foglalta el helyét, mert a régi rosszat kijavítani hitte? Hiszen ha így akarják aggályainkat eloszlatni, akkor kár az a nagyhangú ígélet és holmi reménynyújtás, maradjon úgy minden, ahogy volt — s a miniszter mondja rá, hogy: „usus ez már nálunk!”

Közgazdasági nyomorunkból, azt hisszük leghamarabb kiementhet az önálló vámterület és a magyar nemzetibank felállítása. Ezt programjában is hangsúlyozta Tisza s mi reméltük is, hogy ezeket már még is megkapjuk.

S hová jutottunk?

Vallottunk olyan fiascót. a mit szégyelhetünk egész Európa előtt.

Már májusban az akkori kiegyezési tárgyalások alkalmával át kellett látnunk, hogy e kérdéseket Tisza Kálmán nem fogja megoldani. Terveiből kiengedte magát forgatni s rá állott oly egyezésre, mely koránt sem közelítette meg azt a képet, melyet mi igazságos jogainak érzetében az eredményről alkottunk.

A főhiba szerintem ott követetett el. hogy Tisza bele fogott ugyan a nagy munkába, de nem készítette magát elő az eshetőségekre s mikor aztán az osztrákok merevsége keresztül húzta számadásait: akkor gyengébbnek érezte magát, hogy sem az elébe dobott kesztyűt felvegye: hanem szépen vissza vonult. Pedig ha ő csakugyan az a vasember volna, a kinek idehaza mutatja magát, akkor nem kellett volna egy hajszálat sem engednie, s a helyett, hogy jogaink nagy részét feladta, meg kellett volna küzdenie az eseményekkel. De ahhoz, hogy az osztrákokkal végleg szakítson, úgy látszik nem érzett magában elég erőt. Lesz tehát az eredmény holmi tisztességes fiasco, a mi bizony nem segít rajtunk. Hogy Magyarhon továbbra is nyerstermelő ország maradjon, azt úgy hisszük egy magyar sem akarja. Nekünk az ipar kevésbé süppedékes talajára kell állami lételünket basirozni, csak akkor lehet reményünk ahhoz, hogy bajainkból a közgazdagság növekedésével megmenekedhetünk. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha a közösvámte-

rület mellett oly tariffatételeket állapítanak meg, melyek a mi iparunk fejlődését előmozdítják, de nem előlnék, mint a májusi egyezség szerint befog következni. De miután az osztrákok ismert merevsége mellett erre gondolni sem lehet, véleményem az, hogy csak is az önállóvámterület segíthet rajtunk, egyéb nem.

Meg kell mutatnunk életerónket. Hadd lássa meg Ausztria, hogy mi nem vagyunk olyan semmik, a mit ők tesznek valamivé, hanem tényezők vagyunk, melynek befolyása van az ő gazdasági viszonyaikra. Ha Ausztriának tetszik ujjat húzni, ne mondjuk, hogy mi félünk tőlök, hanem legyünk ép oly hajlíthatatlanok mint ők.

Erre kellene nekünk miniszter; de úgy látszik, hogy Tisza Kálmán nem az az ember, ki ezt kifogná vinni. Legalább eddig gyengébbnek mutatta magát.

Mert a mit ő májusban „kivívott“ s a mihez még örülni tudó magyar is akadt, az bizony édes kevés arra, hogy eredményével Magyarország közgazdasági viszonyain segítsen. Nekünk a magyar ipart támogatni kötelességünk, s ha ezt megtettük: csak akkor remélhetjük, hogy az emelkedni s a haza gazdagodni fog. Ha iparunk emelkedésére megtettük a kellő lépéseket, akkor azonnal tapasztalni fogjuk a változást, mert az bizonyos, hogy a mint a mostani elnyomás mellett azok, a kiknek értelmes, tevékeny iparosokká kellene lenniök, inkább más pályára lépnek, ép oly bizonyos, hogy a körülmények kedvező változásával még a külföldről is felkeresnék hazánkat egyes vállalkozók s itt gyárat állítanak, s ezek míg egy részről vagyont hoznának az országba, más részről alkalmat nyújtanának arra, hogy azok is kiképezhessék magokat a nálunk még meg nem honosodott iparágakban, kiknek arra tehetségük nincs, hogy külföldre menjenek tanulmányozás és ismeretek gyűjtése végett. Mi által főképen azon nyomorunkon volna segítve, hogy ez új iparágak új megélhetési eszközt és tért nyújtván: az egyes nálunk ma már meghonosodott iparágak nem lennének oly feles számú iparosokkal betöltve, mint most. midőn azok egymástól jó formán már élni sem tudnak.

Köznépünknel általános panasz, hogy a parasztember gyermeke hasztalan tanulna mesterséget; akár czipész, asztalos, lakatos vagy szabó etc. mesternek képezné magát, abból nem élne el, mert ezekből már most is igen sok van, marad tehát az a mi az apja volt: földműves, napszámos, — így legalább nyáron mindig akad munkája, ha a telet át is heverí. Ezáltal megszámlálhatatlan mennyiségű munkaerő vész kárba, meg pedig az ország közgazdaszatának rovására. Míg ha biztos megél-

hetést nyújtó iparágakra képezhetné magát, akkor készséggel hagyná oda a kapát, kaszát, műhelyében dolgoznék télen nyáron. iparcikkeivel concurálna a külföldön s a befolyó költőkével növelhetné az adóalapot, az állam fenállhatásának főkelléket.

Igen nagy bajok tzeek tisztelt polgártársaim, a melyeken segítni a kormány volna hivatva; de azt hogy valóban segítsen is, mainapság ne várjuk. A kormány saját iniciatívájából honosíthatna meg egyes jövedelmező iparágakat, Itjaink egy részének, — habár némi áldozat árán, — alkalmat nyújthatna azokban képzettséget szerezni hanem mint, mondtam, ezt ne igen várjuk tőle. Mert ha hozzá fogna is valami gyár építéséhez, annak palotát emeltetne, még pedig olyat, a melynek czifraságai meg annyiba kerülnének mint maga egy egyszerű épület — és az ilyen vállalatot' ellátná olyan mesterséges organismussal, a melyhez egész sereg hivatalnokot kellene alkalmazni. így volna az furcsa. Ezzel aztán el is érné, hogy a milyen kelmét külföldön 20 kr-ért vesztegetnek méterenként, az egy ilyen gyárban legalább 30—40 krba kerülne, s ez által természetesen tönkre volna téve maga a vállalat is.

De ha már most sem az önálló vámterület behozatalával, sem egyéb mesterséges eszközökkel nem szándékozik a kormány iparunkat emelni — mit tesz tehát? Bizony azt tisztelt polgártársaim, hogy Magyarország közgazdaságát az osztrák szomszédok nyervágyának dobja áldozatul s engedi, hogy gyarmati politikát üzzenek velünk, engedi hogy iparunk életképessége meg csirájában elfojtassék.

Ezt vitte ki Tisza májusban, ily állapotok megteremtésére vállalkozott e bámult ember, kiről azt hittük, hogy inkább halni lenne kész, sem hogy olyat tegyen, mi a nemzet érdekeivel csak legtávolabbról is ellenkezik.

De menjünk tovább. Nézzük meg mit tett Tisza az önálló bank ügyében?

Szinte szégyellem leírni.

Nemcsak jogokat adott fel; hanem ráhagyta magát szedni.

Keresem annyit magasztalt logicáját. consequentiáját, éberségét; de mind hiába keresem.

Alkudozni kezdett egy bankkal, egy magán consortiummal s az ország nevében ajánlatokat tett annak, mely ajánlatokra e magánconsortium azt mondta, hogy neki nem kell. Érted magyarom? Az országot oly kényes helyzetbe juttatta ez a nagy ember, hogy egy magántársulat szembe mert vele szállani s meg merte kísérteni az ujjhúzást.

Mert mikor Lucám úr elvetette a bank dualistikus tervezetére vonatkozó törvényjavaslatot, akkor semmi egyebet nem

tett, mint a bank hatalmát érezte Magyarországgal, meg akarta mutatni, hogy a bank parancsol és nem az ország.

Hol az az államférfim belátás, az a széles politikai látkor? Itthon a parlamentben dominálja bezzeg a politikai helyzetet, ha valaki kritizálni kezdi eljárását, annak oly válaszokat ad, minőket egy professor szokott a tudományában szárnyat próbálgató studiósusnak adni; hanem mikor az osztrákokkal kellene elbánni, akkor kisül, hogy azok játszák irányában a professor szerepet s ő válik iskolás gyermekké.

Mert hogy Tiszával csak komédiát játszottak az osztrákok, az napnál világosabb.

Az osztrák miniszterek hosszú tanácskozásokat kezdtek vele, szépen alkudoztak egyik másik pontnál, s ha nemiben engedtek egy egy kis kedvezményt, illetőleg ha kegyesen megengedni méltóztattak, hogy a mi véleményünk is figyelembe véssék az új tervezet készítésénél, akkor már Tisza örömeiben nem tudta észrevenni ellenfelei gúnyos mosolyát, a kik mikor összenéztek bizonyára jelentőségteljes pillantásokat cseréltek egymással, a mi körülbelül annyit fejezett ki, hogy „hagyjuk meg az örömet szegénynek, úgy se lesz az egészből semmi“. Mikor aztán vége volt a tárgyalásoknak, akkor Tisza haza jött nagy képpel, s elmondta, hogy mennyi mindent vívott ki, az osztrák miniszter bácsik megfogják engedni, hogy az érczalap 30 százalékát lehozhassuk Budapestre, itt külön igazgató-tanácsot szervezzünk, a melynek semmi függése nem lesz a bank bécsi igazgatóságától, — úgy hogy mi csak csodálkoztunk erre a nagy jóságra, a mivel a bécsi urak látszottak lenni hozzánk. Pedig ha ismertük volna a helyzetet, akkor mindjárt elment volna a csodálkozó kedvünk, mert a dolognak csak az a bibéje volt, hogy a bank osztrák részről biztatást kapott a kidolgozott tervezet elvetésére. Tisza azt hitte, hogy ha ő lajtántuli kormánnyal együtt kidolgoz egy új alapszabályt a bank számára, azt a bank hádolattal elfogadja, a minek meg is kellett volna történnie, ha az osztrák miniszterek kötelező erejűnek ismerték volna magukra nézve, a mit egyszer megállapítottak s közreműködtek volna a bank igazgatóságánál az alapszabályi tervezet elfogadására: az akkor bizonyára elfogadtatott volna; de miután az osztrák kormánytól az el nem fogadásra biztatott, bátorságot vett magának azt visszautasítani. A Tisza hibája tehát abban rejlik, hogy nem látta a tát az erdőtől, nem gondolta meg, hogy az osztrákok is inkább szeretnék a régi rendszert, s ezért ha a bank a mellett nyilatkozik, a mi egészen bizonyos volt, akkor majd ők is eldobják az új tervet. Persze ha Tisza elég erélyes lett volna „kötve hinni a sógornak“ az

az a lajthántuli kormánytól írásbeli kötetést követelt volna, hogy az nem csak megállapítani segít az új tervezetet, hanem hatalmánál fogva rajta lesz annak keresztül vitelén is, akkor mind ez nem történhetett volna meg.

De hát a mint mondtuk, Tiszát a magasabb politikára csak most tanítgatják.

A bank ügye tehát szinte dugába dőlt, igaz hogy az oszt-rák miniszterek perfid eljárása miatt, mindazon által a hiba e miatt is csak Tisza Kálmánt terheli, a ki nemcsak tervei keresztülviteléhez mutatott kevés erőt, de azon kívül országos ügyben rá is hagyta magát szedetni.

Maradhat-e ezek után tovább is a kormányon? Attól a minisztertől, a ki terveiből egyetlen egyet sem tud keresztül vinni, az egyikből kiforgattatja magát, a másiknál kijátszatja, várni semmit sem lehet.

Hanem azért ő marad. Meg van benne a gyöngeség ereje. Oly nélkülözhetetlen valaminek tartja magát minden élehetetlensége mellett is, a kit nem lehet helyettesíteni. Igen teljesen jellemzi gondolkozásmódját a Borsszem Jankó, mikor ily szavakat ad szájába „Szívesen buknám meg, csak volna valaki, a ki utánam bukhat“.

Pedig ez mind csak szemfényvesztés. Az ellenzéknek volt igaza, mikor az egész elvfeadási manevret csak arra valónak tartá, hogy Tisza általa a miniszteri székre juthasson. Akkor sokan voltunk, kik e gyanúsításnak hitelt nem adtunk, ma azonban, mikor tapasztaljuk, hogy milyen szívósággal ragaszkodik helyéhez daczára felsüléseinek — átlátjuk, hogy Tiszában az egyéni hiúság és rangvágy szenvedélye erősebb mint a kötelesség érzet.

S e hibák nagyobb részt áterjednek az egész kormányra. Itt is beteljesedik az a közmondás, mely bizonyos halról tárgyal s ilyen formán hangzik „fejétől..... stb.

Megszámlálhatatlan az a tenger mulasztás, mit kormányunk egyéb ügyek terén elkövet. Bárhová tekintsünk minde-nütt a kötelesség hanyagolás és az ebből folyó tervtelen rősz gazdálkodás példáira akadunk.

Vegyünk például a közoktatási tárczát, élén Trefort miniszterrel. Tudjuk hogy a sok vallási és tanulmányi alap mind e tárcza ressortjához tartozik s így a közoktatásügyi miniszter részben pénzügyi műveletekkel is meg van bízva.

És a pénzügyi műveletek terén ő méltósága igen gyönyörű jártasságot is tanúsít, például az egyetemeken a tanároknak adott fizetésen kívül azokat külön díjjazásban is részelteti egész szükségtelenül, a mely a tanulók által a hallgatott tárgyak

és órák mennyiségéhez mérten fizetett díjából telik ki. — E magasra ingó díjak fizetésének kötelezettsége által a legtöbb szegény tanuló kiképeztetése van a legbosszantóbb és elkésértőbb módon korlátozva. Felhozzák a tandíj mellett érvül azt, hogy tandíj nélkül a magán tanárok intézménye, mely a tudomány érdekében megbecsülhetetlen, fõntartható nem lenne. Elhisszük de meg kellene gondolni, hogy a túlságos magas tandíjjal évenként több fiatalembernek tétetik lehetlenné a tanulás, s ez által a tudomány szintén veszt, másrésztõl nem is az, hogy a tandíj teljesen töröltessék el, hanem azaz általános óhaj, hogy annak beszédése körül nagyobb méltányossággal járjanak el, s hogy annak mennyisége legalább felével szállítsák alá, Mert a mostani rendszer teljesen elfeledi tanulóink nagyobb részének helyzetét, mit érdemes volna figyelembe venni. A törekvõ szegény fiatal ember feljõ a fõvárosba: itt tengõdik kenvéren és vízen hónapokig, csak hogy czélja felé közeledhessen. Nagy küzdelem és erélyes kitartással elvégre annyira juthat, hogy a legszükségesebb tanszereket, könyveket és a megélhetés fõltételét megszerzi magának, egyszer jõ a félév kezdete, 30—40 forintnyi tandíjat követelnek tõle, mit ha történetesen nem tudna összeteremteni, akkor röviden elveszt egy egész fél évet, mert hiába a tanártestület, resp. az ország szegény, nem várhat egy pár hetet sem.

A jó tanulókat úgyis felszokták menteni, mondogatják azok. a kik a tandíj pártolói közzé tartoznak, a nem szorgalmas szegény embertõl pedig úgy sem lesz semmi. Elfeledik, hogy annak a szegény tanulóknak néha keserves napi munkájával kell törni magát különösen eleinte s így nem fordíthat elég gondot tanulmányaira, tehát valami kitúnõ eredményt nem mutathat fel. és így elveszti igényeit a nélkül, hogy méltatlan volna a kedvezményekre.

E különösen szigorú gazdálkodási ténybõl azt következtethetné az ember, hogy a tanulmányi alap talán nagyon is kevés és ezért mindenféle utakon módokon a jövedelem emelésére kell hatni.

Hanem ha az ügyek vezetésének mélyére pillantunk azonnal átlátjuk, hogy a dolog épen nem így áll; sõt oly jelekre is találhatunk, melyek ennek épen ellenkezõjére engednek következtetni. Tapasztalni fogjuk, hogy vannak nagyobb jelentõségû jövedelemágak, melyeknél a miniszter már nem jár el ily nagy scrupulositással.

Tekintsük például az államjõszágok bérbeadásának ügyét, mely az országgyûlés ele Helfy interpellálása folytán a múlt évben november hó 17-én került.

Nem lesz talán szükségtelen, annak az interpellationak a tárgyát s a miniszternek arra adott válaszáat e röpiratban ismételni.

Helfi szemére vetette Trefornak, hogy a Fehérmegyében fekvő Szt.-ágotai és bárándi puszták bérbeadásánál nem tett meg minden lehető arra nézve, hogy azok a lehető legjobban értékesíthessenek. E puszták ugyanis az 1867-ik évben (boldogult Eötvösnek idejében) nyilvános pályázat útján 9 évre adtak ki. E bérlet 1876-ban lejárván a mostani miniszter minden nyilvános pályázat mellőzésével, tehát titokban 18 évre, (és nem 9-re, a mint ez eddig szokásban volt) adta azt ki Kégl urnák. A miniszter ezért csak hamar interpelláltatván, azt válaszolva, hogy azon földek holdjáért átlag 4—6 forint fizettetik, de e mellett elhallgatta, hogy ezen összegbe már az adó is bele van számítva, mely holdanként átlag 1 frt 41krt. tévén, az államnak tényleges bérjövödelme e földek holdjáért csak 2—3 frtot tesz. És ez ugyanazon időben történt, midőn a nyilvános pályázat mellőzése által a bérletre való reflectálástól elesett vállalkozók, kik a legjobb hitelűek, azon földekért sokkal többet voltak hajlandók adni.

És mit felelt erre a miniszter?

Válasza igen jellemző. Nem azt igyekezett főképen bizonyítani, hogy a földek előnyösen vannak kiadva, erre nézve csak úgy mellékesen hozott fel egynéhány elfogadhatatlan érvet, hanem sértve hitt hatalmának büszke öntudatában azt erősítette, hogy az ő eljárásába az interpelláló képviselőnek voltakóp beleszólási joga nincs, mert úgymond az idevonatkozó (nagyobb részt múlt századbéli) törvények neki e részben teljes cselekvési szabadalmat adnak. Azaz: miután sem az 1715, 71. es 90-iki, sem az 1848-iki törvény nem írja körül, hogy a miniszter mikép járjon el a bérbeadásnál, tehát a miniszternek joga van a mostani általános usus mellőzésével, a lehető legferdebb és legtöbb gyanúra alkalmat adó, káros eredményt szülő eljárással élni.

A mikor pedig a dolog érdemre vonatkozólag egy néhány szócskát oda dobott a kegyelmes úr, annak az volt az értelme, hogy voltakép Helfy úr ne szóljon a dologba, mert nem ért hozzá. Mivel pedig úgy találom hogyha a 4 frt. 20 kros bérösszegeből az 1 frt. 41 kr. állam adót levonjuk, akkor csak 2 frt. 79 kr. marad tiszta jövedelemként az államnak. — a mi a fehérmegyei nagyobbára első osztályú s holdanként 130 frtot erő földekért átkozattul kevés, — ebből azt következtetem, hogy ehhez tulajdonkép nem is kell olyan igen nagy államférfiul kapacitás. A számítás nagyon egyszerű. Ha mi 8%

pénzeket használunk, (államkölcönünk ennyibe kerül) akkor kötelességünk, hogy ha a mi tőkénk jövedelmezteséről van szó, a 8% mértéket itt is szem előtt tartjuk. Föltételezvé, hogy a miniszter ez egyetlen elfogadható elv szerint állítja megköztötnnek ezen üzletet, akkor kisül, hogy számítása szerint az illető állambirtok földjének holdankinti átlagos értéke csak 34 frt. 84 kr. tőkét képvisel, a mi valóságos absurdum. Mert a miniszter beismervén hogy azon a tájon a föld adó 1 frt 4 L kr. ezzel azt jelentette ki, hogy a földadókulcs megállapításánál 85 frt. értékűnek vétetett fel ott egy hold föld. Föltéve, hogy a 85 frtos becslés a legmagasabb értéket megközelíti (mi szintén nem igaz mert senki sem adja sokszor annyiért földjét mint a mennyi adót a törvény szerint utána fizetni kénytelen) következik, hogy az államnak 8% szerint 6 frt. 80 kr. tiszta jövedelmet kellene utána kapnia; de mivel nem ennyit hanem csak 2 frt. 71) krt. kap, tehát a miniszter 3.2%-kal jövedelmeztesette az illető államvagyonot. Ha pedig nem az állam részéről elegeesen meg állapított becsértéket, hanem a jelen viszonyoknak megfelelő tényleges értéket vesszük figyelembe, a mely szerint ott egy hold föld 130 irtot ér, akkor úgy találjuk, hogy a miniszter sem 8%-kal a hogy kellene, sem 3.2%-kal, a hogy az ő adataiból következik, hanem csak 2.14%-al jövedelmeztesette azon földeket.

Ily eljárás, mely a mint Hclfy igen jól mondja: egyes kedvelt és protegált egyéneknek százezreket dob nyereségül, míg ugyan azon vidéken a szegény emberektől 2—3 frtnyi adó tartzásért elveszik utolsó ágyneműjét — valóben nem igen ad jogot a miniszter urnák arra, hogy büszkélkedjék vele.

Ime tisztelt polgártársaim ilyen gazdálkodást üz a kormány s még arra büszke is tud lenni. Ha egy falunak vagy mezővárosnak egy kis korcsmája vagy apró földcecskéje van, annak bérbeadásánál a legfigyelmesebb elővigyázattal jár el az egyszerű emberekből álló „kupaktanács“, azok kihirdetik írással, és előszóval a „malom alatt“ és dob az utczákon hogy minden vállalkozó tudomást szerezzen róla és hogy azok az árverés napjára megjelenhessenek. Az árverés eredményével pedig nem egy hamar elégszenek meg, azaz ha első, vagy a második alkalommal nincsenek megelégedve megtartják a harmadik árverést is, és csak akkor nyugszanak bele a resultatumba. Itt pedig a hol európai műveltségű férfi áll az ügyek élén, a kinek mindenhez, úgy legalább a maga ügyeihez gyökeresen kell érteni, az „mert a törvények nem tiltják“ köz-hírréteves helyett titkon köt egyezségeket, s megelégszik oly ajánlattal mely 2,14%-kal jövedelmeztesíti az állam vagyonokat, s a melynél mint későbbben kitűnt, számos előnyösebb akadt

volna. S ez oly üzleteknél történik, melyeknél az ország évenként legalább is biztos 50 ezer forintot veszít. Tessék ezt 18-szor venni, mert ennyi évre adatott ki ama puszta, ez kamatok-kamatával együtt körülbelől 2 millió forint veszteséget repraesentál.

S hogy e számítás legkevésbé sem túlzott, erre nézve nem egy bizonyító adattal szolgálhatok. Maga Hefy képviselő említett vállalkozókat, kik 300 ezer forinttal ígérnek érte, többet, de minekutána ezek is a magok érdeke szempontjából szóíknak, ezen összeg sem adja meg a valódi értéket. Számításom szerint ama 11,000 holdnyi puszta, melynek holdjáért most 4 frt. 20 kr. sem fizetetik, jövedelmezhetne legalább 100 ezer forintot évenként, persze ha nem a legkényelmesebb bérbeadási utat választjuk. A mennyire én ismerem ama földeket, mert mellesleg mondva volt alkalmam ott személyes tapasztalásokat tenni, mint volt gazdálkodó ember, tiszta lélekkel mondhatom, hogy azokért holdanként meglehetne kapni nem 2 frt. 79 krt., hanem legalább 8—10 frtot, tehát 3, 4, annyival többet.

De csak úgy, ha a kormány megkísérli az illető fundationális vagyon lehető legelőnyösebb értékesítését. S erre nézve első és fő kötelesség lett volna meggondolni, hogy az egészben való bérbeadás oly nagy birtoknál soha sem lehet előnyös, már csak azért sem, mivel kevés concurrens akad reá, s így a jelentkező könnyebb szerével juthat hozzá.

Hanem úgy kellett volna eljárni, mint pl. Budapest fővárosa tett a külső kerepesi út és a magyar államvasút között fekvő 474 holdnyi földjével, melyet november 20-ika táján 9956 írtért adott ki. Ez eredményt természetesen csak úgy érthette el, hogy az egész területet parcellákra osztotta s így 21 frt. jutott egy holdra. Így kellett volna a kormánynak is tenni a fundationális birtokkal. S erre nem egy ok vezethette volna a kormányt.

Első, a mint föntebb említettem a vállalkozók megszaporodás, mindenkor a bérlet előnyére válik. Másodszor meglehetett volna gondolni, hogy a kisebb bérlők már csak azért is többet fizethetnek a földekért, mert azok nagyobbára oly bérlők lettek volna, kik önmagok munkálnák a bérbe vett földeket, nem mint a „Generalpächter“ ki a mellett képviselő is, (furcsa compatibilitás!) a ki nem nézhet személyesen utána, hogy emberei mindennapi munkájokat miképp végezik. A ki pedig földjét önmaga munkálja, az nem igen nézi mikor jó föl a nap. mikor megy le, hanem nekifekszik és munkaerejét érvényesíti a meddig lehet.

Van aztán más oldala is a dolognak. Tudjuk hogy köz-népünk évről évre szegényedik, sok koldusbotra jutott, úgy

hogy kivándorolni kénytelen. Vájjon az ilyen elszegényedésre nem lényeges megmentő befolyása volna ha figyelemmel lenne a kormány rajok és ilyen alkalmaknál nem zárná el őket a megélhetés föltételeitől? Szinte látom azokat a büszke nagyúri mosolyokat, mellyel ream, mint e szemrehányások írójára az érdekelt excellentiás úr piros székéről letekint és hallani vélem azokat az ellenvetéseket, a miket egy pár szenvedélyes kormánypárti nemzetgazdász újságíró ez egyszerű tervért ellenem zúdít.

Legelőször is az volna mondható, hogy ebből valóságos telepítés válnék, másodsor hogy az ilyen bérlők nem nyújtanak elég biztosítékot, harmadsor, hogy kiélnék a földet és negyedsor hogy sokba kerülne az igazgatás.

Pedig ez mind hiú aggalom volna.

A telepedés ellen azzal lehetne segíteni, hogy a szerződés rövid, legfeljebb 6 évnyi időközökre köttetnék, s az építkezés szerződésileg meg lenne tiltva; a jövedelmeket pedig az által lehetne biztosítani, hogy a mennyire lehet a bérösszeggel in solidum volnának a bérlők kötelezve. A kiélés csak rémkép, mert sok ember több lábas jószágot tart, s az által a trágyázás kellőkép fogatosítva volna. Az igazgatás, s a bérlők kötelezettségeinek figyelemmel tartása igaz hogy kerülne valamibe; de ez bőven kitelnék a megszaporodott jövedelemből.

S hogy az amolyan „en gross“ gseitek helyett a részletes bérbeadás igen is előnyösen gyakorolható, az szépen be van bizonyítva a királyi család ráczkevei és promontori birtokán, a hol a fehérmegyei földeknél csekélyebb minőségű, jdunaártéri szikes-homokos földek holdanként 8—10—15 irtjával vannak apró parezellánként szegény emberek közt kiosztva s a hol ezen bérlők az említett körülmények daczára, igen meg vannak helyzetükkel elégedve; s ez oly példát nyújt kormányunknak, mit nagyon érdemes volna a pénzügyminiszter urnák és figyelembe venni az államjószágok kezelésénél. Az említett királyi családi uradalmak sem jövedelmeztek azelőtt a házi kezeles mellett úgyszólván semmit sem, a mint hasonló jelenséget a mi államjószágainknál évről évre tapasztalunk. Ott 1864 óta van a részletes bérbeadási rendszer behozva s mint emlitém az eredménnyel nemcsak az uradalmi igazgatóság, hanem a bérlők is igen meg vannak elégedve.

És nehogy azt higgye a kormány, hogy talán bérlőt nem találna eleget. Fájdalom nagyon is sokan vannak a legmunkásabb néposztályból oly emberek, kik egykor a maguk földén gazdálkodták (s így értenek a földműveléshez) de a mostoha idők csapásai folytán tönkre menvén, a legnagyobb készséggel

vállalkoznának oly munkára, melynél önálló működés mellett főkép a saját hasznukért fáradoznának.

Szóval a körülmények és viszonyok épen nem nehezítenék meg a kormány intenióit; bárhová tekintünk, bármely oldalát vegyük figyelembe a dolognak, mindenütt azon következtetésre juthatunk, hogy a kormánynak csak akarnia kellene, és azonnal lényegesen segíthetne financiaiális nyomorunkon, mit az évről évre el nem tűnő defizitek épen azért növelnek, mert kormányzásunk sarkalatos hibái közt ott találjuk az executáló közegek kötelességmulasztását, nem különben lépten nyomon tapasztalni vagyunk kénytelenek hogy ott, a hol tettek nyomaira akadunk, mindenkor a tervtelen meggondolatlanságból származó ferde és czélnak meg nem felelő eljárások nyomai tűnnek aggodó honfi szemeink elé.

Ott van például a földadó rendezés ügye. melyről máé alkalommal, az „El a Deficittel“ című 1876 Júniusban megjelent röpiratomban említést is tettem. Az állam elveszett jövedelme e czímen legkisebb számítással 4—5 milliót tesz már évek óta, ezt épen úgy tudta a pénzügyekkel csak felületesen is foglalkozó közönség, mint maga a parlament és a kormány. S ennek daczára megfoghatatlan könyelműséggel csak hosszú vajúdas után tett törvényhozásunk, ennek érdekében valamit.

Úgy el voltunk adósodva, hogy azt sem tudtuk hol a fejünk, drága kölcsönök után jártunk, hogy fedezhessük kiadásainkat és a kormányzatnak nem jutott eszébe hogy ily nagy összegű jövedelmet megmentsen az országnak. A művelési ágakra nézve kedvező változáson átment földterület millió holdakat tett, s ugyancsak milliókkal jövedelmezett többet a birtokosoknak, — mint a múltkor olvastam maga a mostani kormányelnök 30,000 ft. adótöbblettel van itt érdekelve — s az állam még sem juthatott az abból öt megillető törvényes rész biztokába, egyedül azért mert a kormánynak és az akkori ellenzéknek, élén Tiszta Kálmánnál tetszett az ügyet nem igen sürgetni!

Egy ilyen tejjel mézzel folyó kánaánt mint ami szeretett hazánk fülig eladósítani csak is ily gazdálkodással lehetett. Csak is ily gazdálkodás mellett juthattunk oda, hogy folyton adóemelésre volt szükségünk, a mi azt eredményezte hogy a számtalan elemi csapással eléggé sújtott szegényebb földművelő néposztály ma már a végromlásának néz elé, a miben igen nagy szerepe van a magas adónak is. Ezt úgy hiszem senkisésem fogja tagadni.

Ha a kormány a nép valódi helyzetéről hiteles tudósítást szerezni érdemesnek találná, akkor nagyon könnyen hozzá juthat. Már maga a főváros is elég anyagot szolgáltat a tanulmányo-

zásra. A kevés számú tehetős urak osztálya után nyomban következik a legszegényebb sorsú lakosság egész tömege, mely valóban véres verejtékkel keresi kenyerét, s páni rettegés között néz elé a lakbér vagy az államadófizetés anyiszor megújuló napjainak.

És még a vidéken mily nyomor uralg! Csak az tudja, ki ott járt, mint e sorok írója. Menne csak oda a kormány, majd személyesen meggyőződhetne, hogy hová van népünk juttatva. S talán akkor, a nyomornak anynyi ijesztő példájától megrettenve, talán befogná látni, hogy ezen az úton tovább nem haladhat.

De ilyes mit hasztalan váránk. A mi kormányunknak nincs kedve kellemetlen tapasztalatok gyűjtésére, s ezért ha csak a közel jövő segélyt nem nyújt, az ország végromlására marad minden tovább is úgy, a hogy volt. A kormány még mindig nem látja be hibáit, s a legkedvezőbb színben igyekszik föltüntetni az ország helyzetét, s ha az ellenzék szemrehányásokkal él és felemlíti hogy a nép menynyire el van szegényedve, azon váddal áll elő, hogy ez csak kortesfogás, népszerűség hajhászat, mert ha nem a legrózsásabb színben tűnik is fel a nemzet anyagi ereje, mindazáltal a baj még nem oly komoly mint festve van.

Szép biztatások!

Vagy talán új intézményekkel szaporodtunk? Belügyeink javultak? Javult igazságszolgáltatásunk, közmivelődésünk, közlekedésünk, közigazgatásunk? Bizony tisztelt polgártársaim csehül állunk mi ezekkel az ügyekkel is.

Meg van roppant bírósági hivatalnok testületünk, mely milliókba kerül az országnak, tehát az adózó népnek s daczára e drága organizmusnak, igazságügyünk a legrosszabb lábon áll.

Hogy menyit árt ez hitelviszonyainknak, annak Isten a megmondhatója! Egy külföldi gyáros vagy iparosnak elég az ilyen viszonyokból csak egy kis kóstoló is. Ha egyszer perelni kénytelen valamely magyarhoni illetőségű adósát, arról biztosak lehetünk, hogy jövőre igyekezni fog hasonló eshetőségtől megkímélni magát, azaz bár a legjobb hitelű kereskedő szállítsa fel hitelezésre, azt válaszolja neki, hogy ilyen országba nem hitelez.

Én mint zsidóvallású élénk érdekeltséggel kísérem továbbá a vallás ügyeknek azon részét, mely befolyással bír a társadalomra. S a kormány hanyag eljárásának nagy sajnálatomra e téren is elég jelére akadtam. A nyáron történt például egy igen különös esemény, melyben az a legszomorúbb, hogy ha az anyiszor emlegetett de a teljesülés zöldágára sohasem jutott polgári házasság benem hozatik, még számtalanszor ismétlődhetik.

A dolog története következő. Egy volt katolikus pap átért a református hitre és nőül vett egy katolika nőt. Született egy lánygyermekük, kit a főnálló törvények értelmében anyja vallásában köteleztetvén nevelni, megkeresztelés végett katolikus plébánushoz vittek, ki által a gyermek meg is kereszteltetett. Idő múltával szükség lett a gyermek keresztlevélre, mit kivéven a szülők, nagy csodálatukra abból azt kellett tapasztalniok, hogy törvényes házasságok daczára a gyermek törvénytelen születésűnek volt bevezetve a plébánia anyakönyvébe.

Volt egy másik eset is. Egy zsidó férfi s egy keresztény nő házasságon kívüli viszonyából született egy gyermek. Később a szülők házasságra akarván lépni, a nő egyháza kötelékéből a zsidó vallásra szándékozott áttérni, ez azonban Magyarországon kivihető nem volt, s azért Bécsbe utazott, hol célját érven az ottani rabbi által vőlegényével összeeskettetett. Visszatérvén a fővárosba folyamodtak hogy házasságuk alapján gyermekük törvényesíttessék.

S mi történt?

Valami háromszáz éves törvény tiltván kereszténynek a zsidóhitre térést, a vallásügyi miniszter úr nem csak a gyermek törvényesítését tagadta meg, de a házasságot is törvénytelennek mint ilyent concubinatusnak nyilvánította.

Nem olyan anomáliák ezek a vallásszabadság mai korában, a melyek méltó elégedetlenséget szülhetnek? Ha a polgári házasság be volna hozva, bár nem facultativ modorban is, akkor nem eshetnék meg, hogy egy állam törvényesen bevett hitfelekezetén élő tagjai között családi összeköttetés kifejlődése megakadályoztassék.

Hanem a kormány itt is halogat, hanyagol, úgy hogy a megoldás Isten tudja mikor fog bekövetkezni.

A közbiztonsági viszonyokról is sokat lehetne beszélni. Ha közigazgatásunk rendészeti ága kellőképp kivolna fejlesztve, s a civilisatio mai követelményének megfelelőleg organizálva, akkor bizonyára nem blamiroztatnék államunk a művelt külföld előtt minden lépten nyomon egyes vakmerő rablóbandák garázdálkodásai által. Angol-, Francia- és Németországban, szóval a művelt nyugaton ha történnék is egyes hajmeresztő gonosz-tettek, azok elkövetői a lehető leggyorsabban hurokra kerülnek. Nálunk azonban nincs félv, melyben postarablások, rablógyilkosságok el ne követtetének, mintha csak a 15-ik században élnénk, s e tettek elkövetői rendszeren évek hosszú során üzhetik gyalázatos mesterségüket. Blaga Juon, Dobos Gábor rablást rablásra halmoztak míg elvégre véletlenül kézre kerül

tek, s Erdélyben Deanu mai nap is rettegésben tartja a lakosságot; pedig idestova egy éve lesz hogy vadászszák.

Bármily speciális miseriák legyenek is ezek, mégis érdekesek a főlemlítésre, mert szomorú közbiztonsági állapotainkat nagyon is élénk színnel illusztrálják, s újabb adatokat szolgáltatnak a kormányzat hiányos voltának beigazolására, s így a mellett tanúskodnak, mi az én meggyőződésem, hogy t. i. a mi mai kormányunk minden lépten nyomon kötelesség mulasztást és hanyagságot tanúsít.

S itt önkénytelenül fölmerül a kérdés, maradhatnak-e ez állapotok továbbra is így?

S ha nem maradhatnak és érdekünkben áll lehető gyors megváltoztatása, mit kell tennünk?

Hol a hiba? Egyedül a kormányban, vagy a törvényhozásban is?

Vagy talán a nemzet maga vétkezik önmaga ellen, amint évezredes európai államéletünk folyamán a történelem tanúsága szerint, ezt annyiszor megtévé?

Én beismerem, hogy az én tehetségeim korlátozottabbak, semhogy e fontos kérdésekre a legkimerítőbb feleleteket adhassam.

Hanem van hazámért híven dobogó szívem s van annyi természetes józan eszem, hogy gyakorlati tapasztalataim alapján nekem is lehessenek bizonyos meggyőződésem, melyek részben talán nem állják ki a legszigorúbb kritikát, de a melyek között talán még is akad néhány elfogadható nézet, s ezen eszmétől vezéreltetve, továbbá szöni előtt tartva, hogy a haza felvirágozásának templomához minden hazafinak kötelességében áll legalább egy porszemmel járulni, nyugodt lélekkel bocsátom közre e nézeteket, azon édes reményben, hogy lesznek talán hazafiak kik szavaimnak meghallgatást adva, fölserkennek azon lethorgikus dermedtségből, melybe a fusiót követő üdvrivalgások után fölhangzott syrén melódiák sülyezették velők, együtt a haza nagy részét.

Az én véleményem tisztelt polgártársaim az, hogy a meddig mi a parlamentet új választás alkalmával tagjaiban nem reformáljuk, addig a mi miseriáinknak soha sem lesz vége.

Mert az óriási túlsúlylyal rendelkező kormánypártban van a hiba, melyet minden ereje daczára Tisza Kálmán úgy forgat jobbra balra mint valami karika gyűrűt.

Hasztalan itt az ellenzék minden küzdelme, hasztalan a nemzet fájdalomsohajtása. A kormánypárt óriási tényező, hatásán megtörik minden, sőt színházzá válik maga az egész parlament.

Mert téves fogalom volna azt hinni, hogy a törvényeket ott hozzák. Dehogy dehogy!

A törvények ott készülnek a Dunaparti Lloyd termekben a szabadelvűpárti kör helyiségében, hol Tisza Kálmán uralkodik elevenek és holtak felett. Ma nem az lesz törvénnnyé Magyarországon, a mit a parlament akar, hanem a mit Tisza Kálmán akar.

És ő csak látszólag felelős miniszter, ő voltaképp parlamenti dictator, a ki nem tűr ellen nézetet és nem enged beavatkozást, parlamentararis kritikát.

Csak tessék visszaemlékezni a májusi dolgokra, mikor a szabadelvű körben előterjesztéseket tett bécsi egyezkedéséről. Előre meghagyta hogy ő elmondja ugyan mit csinált, de elvárja, hogy sem a körben, sem az országgyűlésen nem fogják tetteit bírálgatni, mert azzal a párt úgy sem érne célzt. S mikor egy képviselő csak fejének tagadó mozdulatával egy kis néma kételkedést mert koczkáztatni, mi a miniszter elnök úr bölcsességét látszott kritizálni, akkor az ily ártatlan eszközzel megkritizált miniszter elnök urat hirtelen elhagyta az államférfim hidegvér és heve oly nyilatkozatra ragadta mely elárulta hogy mint parlamentaris miniszter nem tűri el egy képviselőtől sem, hogy az jogát ő ellenébe gyakorolni merje. Azaz megköveteli, hogy nézete parancs legyen mindenki előtt.

Szerencséje Tiszának hogy valami rothad Európában, s ilyenkor mindenki félni szokott ismeretlen veszélyektől. Ebben áll az ő ereje.

Ha nem állanánk e nyomás alatt, én minden bizalmatlanságom daczára, mellyel a kormánypárt egész zöme ellen viseltetem, még is azt hiszem, hogy annak soraiban is több képviselő ébredne öntudatra, mint a mennyi e heroikus tette mai napság vállalkozni mert, s így a független szabadelvű párt ie több tagot számlálhatna — eleget arra, hogy az ellenzékkel kezet fogva leszavazhatná a mai kormányt.

De miután a rázkódásoktólí félelemtől a parlament többsége gátolhatni engedi magát az öntudatos cselekvésben, meggyőződésem az marad, hogy azok a képviselői helyek nincsenek méltóan betöltve.

Vagyis maradok azon nézetem mellett, hogy adandó alkalommal a nép reformálja a parlamentet, még pedig úgy, hogy saját akarátának kifejezését bírhasa benne.

S e röpirat megírására főköpeu e nézeteim nyilvánosság-ra hozatalának szükségérette vezetett.

Távol van ugyan még a követváasztások ideje, de tekintetbe nézve a kormánypárt nagy hatalmát az országos ellenzék-

nek már ma meg kell kezdenie actióját, ha a győzelmet keze közül kijátszani nem akarja.

Nem azért, mintha ügyünk diadalra jutását csak nagy erőfeszítéssel lehetne kivinni, de azért mert bizonyosnak tartom hogy a kormány minden eszközt meg fog ragadni, mellyel uralmát biztosítja, s ez ellen nekünk is tenni kell valamit. Orgánumai, a politikai lapok — dominálják az irodalmat, már túlságos nagy számuknál fogva is. A hol csak hírlapot olvasnak a Magyarházában oda mindenütt a kormány tetteinek dicsérő nyilatkozatai jutnak.

S mert a magyareMBER jobban szereti hazáját mint önmagát, hitelt adva ama hamis tannak mit a kormánypárti sajtó hirdet, hogy tudniillik „a Tisza kabinet bukásával vége a parlamentarismusnak“ nehogy ez bekövetkezzék, inkább tűr és szenved tovább, és rá szavaz arra a kormányra, melynek ferde tetteivel legkevésbé sincs ugyan megelégedve, de a melyet „egyedül lehetségesnek“ hiszen, mert naponkint ezt hallja prédikáltakat

És korteskedni is magyban fognak.

A főispánok és pénzügyigazgatóktól lefelé minden hivatalnokban vak eszközt bírnak a kormányok, ez már régi tapasztalat, s igaznak fog bizonyolni 78ban is. Lehet ezt másképp képzelni ott, a hol a korteskedésre maga a kormány nyújt példát?

A mint Trefort ur ugyanazon Keggl György úr iránt a kinek a fundationalis birtokot 2 perczentes bérjövödelmért kiadta (s a ki hozzá még az ezelőtt meg is ígérte, hogy nem kíván a törvényhozás tagja lenni) megtette azt a sziveséget, hogy érdekében leutazott Fehérmegyébe korteskedni, azonképen többi minisztereink sem fognak hasonló tettektől visszariadni, ők is megkísértik hogy személyes befolyásokkal elősegítsék a kormánypárti jelöltek megválasztását, pedig meggondolhatnak, hogy minden ily alkalommal első sorban magok mellett agitálnak, s ez még kisebb emberekhez sem illik, nem hogy miniszterekhez illelének. Ismétlem, nem anyira a magunk positiv érdekében, de ilyes fogások ellensúlyozására idejekorán szervezkednünk kell.

A vidéki ellenzéki köröknek a tavasz kezdetével élet jelt kellene adni magokról.

Első köteleesség volna a függetlenpárti közlönyök kellő segélyezésére megindítani az actiót, nehogy egyesek áldoztassanak fel a közérdekért, mint ez a derék Oláh Károlylyal megtörtént, ki úgy politikai képzettsége, mint szilárd jelleménei fogva valóban jobb sorsra lett volna érdemes. Oda kellene hatni, hogy az ellenzéki politikai irodalom oly terjedelmű legyen, mint a pár év előtt, midőn a kormány két napilapja ellen az ellenzék

négy egyenrangú orgánummal bírt. csak akkor lehetne elérni hogy eszméink utat törjenek a nép minden rétegébe, s hogy így az ellenzéki sajtó ugyanaz lehessen pártunkra nézve, mint Északamerikában, hol Laboylaye szavai szerint a hírlapirodalom maga a társadalom.

Szóval meg kell kísérténünk minden törvényes eszköz felhasználását, melylyel visszahódíthatjuk az ellenzék azon volt hiveit, kik a múlt évi párt fusió politikai mámorában elhagyták régi zászlóikat — nem ingadozásból, hanem azért, mert hittek a csábos ígéreteknek, melylyel a kormányra jutott férfiak s a hatásuk alatt álló akkori politikai irodalom a nemzetet — még azt is megengedem, hogy jóhiszeműleg félre vezették.

Mert valóban alig van választókerület, hol az ellenzéknek pártalakításra volna szüksége, a párt maga majd mindenütt, meg van, úgy mint meg volt ezelőtt, csak tagjaiban ritkult meg. Csak az elpártolt tagok felvilágosításáról van tehát szó, s ha ez sikerülni fog, akkor ha egyebet nem, elérjük legalább azt, hogy erőteljes parlamenti ellenzékot fogunk alakíthatni, a mi országos ügyeink vezetésére mindenesetre nagy befolyással lesz.

Égető szükség gyanánt tűnik fel előttem a választó-kerületek ellenzéki pártjainak jókorai szervezkedése is, s az így szervezett kerületek közötti állandó összeköttetés létesítése; mi minden felmerülhető teendők egyöntetű keresztülvezetését lehetővé tenné.

S miután minden szép beszéd, minden ígérettétel hiába való dolog, ha a képviselő később nem tartja magát szigorúan azon elvekhez, melyeket magáénak vállal, határozottassék el, hogy más képviselőjelölt nem fog sehol fölléptettetni, mint a ki programjában nyíltan megígéri, hogy deficit-es költségvetést soha sem szavaz meg.

Mert itt a tizenkettedik óra, melyben át kell a nemzetnek látni, hogy nincs oly nagy ezé], melyért tehetségén felül egy krajczárral többet áldozhat.

Beszéljen bárki bármit, hogy ezáltal a nemzet fejlődésében meg fog akadályoztatni, s hogy legfontosabb életérdekei elhanyagoltainak,- hogy megbénul erejében, ez mind sajnos valóság és elkerülhetetlen következmény maradhat, de ha kárt is hoz az országra, e kár sohasem fog hasonlíthatni ama roppant veszélyhez, mely egész állami életünket fenyegeti, ha oly kormányt tűrünk tovább is, mely vallomása szerint 18, de valójában 28 milliós deficit mellett azzal biztatja az országot, hogy ezentúl évenként csak 2—3 millióval költhet kevesebbet, s ezt is csak akkor: „ha a viszonyok engedik“. Ez annyit tesz, mint az államháztartás egyensúlyát csak 1891-re helyre állítani, s ad-

dig oly kétszáz millió újabb kölcsönt felvenni, mely kamatjaival együtt legalább 300 millióval fogja megterhelni az államot.

Köszönjük szépen. Az ilyen gazdálkodás mellett nem segít a legáldottabb év sem. Ha ebbe belenyugosunk, öngyilkosságot követünk el önmagunk ellen, s a legkönyelműbb chanvismussal kockáztatjuk függetlenségünket.

Alaptalan ijesztgetésekkel nem akarok előállani. de azért profétai tehetség nélkül is látom előre mi történhetik.

Nem is kell hozzá valami nagy előrelátás, a múlt é meg hozta már azokat a jeleket, a melyekből aki csak áltatni nem akarja magát, kiolvashatja a megdőbentő jövőt.

A mint a magányember elveszti önállását, midőn adósságba merült, s játékszerré válik hitelezői kezében, akkép történhetik ez egy álammal is, legyen az bármily népes és hatalmas.

Eddig volt Mohi pusztánk, volt Mohácsunk, és volt lethargikus állmunk a múlt század közepétől a jelen második negyedéig.

De a mint nem irthatott ki a tatár, és nem tört meg az ozmán, aként felébredtünk a dermedésből nagy boszúságára elleneinknek, a mikben mindig bővelkedénk.

Most azonban úgy látszik oda törekszünk hogy ha külleneég tönkre nem tehet, s fegyverrel szolgálásba nem sülyeszthet, akkor könnyelműségünkkel önmagunkat tegyük tönkre s állami fényűzésünk szálnalmas rongyaiért áldozatul dobjuk mindenünket.

M i n d e n ü n k e t, ismétlem.

Mert hogy tekintélyünk épen adósságaink következtében oda van, azt szépen bebizonyította a múlt évben az az ember, kihez elmentünk újabb kölcsönért.

Ministereink borzasztó tekintélyes arczczal fölmentek Becsbe egyezkedni az osztrákkal. „Még ily hatalmas párt nem volt Magyarországon mely minket támogat. “ „Hátunk megettaz egész ország áll“. „Gondoljátok meg osztrákok, hogy mi lő millió ember nevében beszélünk s más ily hatalmas frázisokkal állottak elő, a mitől a pártokra szakadt Austria kormánya már már mégis ijjedt, és engedni látszott ezeknek a hatalmas embereknek.

Akkor aztán nagy szabású gunymosolylyal elő állott „egy“ ember. A kinek tartoztunk,, s a kitől ismét pénzt kellett kérnünk. A baron Rotschild. És oz az egy ember azt mondta: „Hát édes ministereim az mind igen szép hogy ti oly hatalmasoknak mondjátok magatokat, a kik 15 millió ember nevében beszéltek. De ha meg is ijjed tőletek az osztrák kormány, megmutatom én, hogy nektek és annak az egész magyar parlamentnek meg annak a 15 milliónyi nemzetnek mégis parancsol valaki. Én. A báron Rotschild. A ki azt mondja nektek, hogy

fogadjátok el rögtön azt az egyezményt, a mi ugyan roppant károtokkal járhat, de a mit én épen semmibe sem veszek, mert ha el nem fogadjátok akkor majd meglátjátok hogy mit tesz velem ellenkezni.“

Igen édes magyarom, ilyen formán beszélt ministereinkkel a pénzkirály, s mivel zsebében voltunk, hát hatalmas miniszterek szépen meghajoltak előtte.

Oly vakmerő beavatkozás volt ez ügyeinkbe, mit ha idegen kormány merészelt volna megtenni, síkra szállottunk volna ellene haderőnkkel, s nehogy függetlenségünkön csorba ütessék, vérünk árán mutattuk volna meg, mit tesz egy nemzetnek vakmerő parancsokat adni, — de mivel szerződések köteleztek bennünket fizetéseket teljesíteni, s mivel pénzünk nem volt, s mivel tartozásokat karddal nem egyenlíthetünk ki, tehát minden hatalmunk daczára szépen meghúztuk magunkat.

Én mindig csodálkoztam hogy mikép lehetett ezt a lealázást oly könnyű szívvel túrnunk? Mintha a dolognak semmi elvi jelentősége nem lett volna csak hamar napirendre tértünk felette, pedig épen nem ártott volna fölgondolnunk, hogy ha ma ez történt meg velünk, rövid időn még más is megtörténhetik, csak menjünk tovább azon az utón, mely idevezetett bennünket, hol most állunk.

Halmozzunk csak adósságot adósságra, s főkép engedjük hogy 300 milliónyi új adósság csinálás segélyével szabadítson meg bennünket a kormány pénzügyi nyomorunktól, mint a hogy ígéri, akkor majd egy szép reggel arra virradunk, hogy a Magyarállam már csak névleg létezik, voltaképp más itt az úr, és más szab élénk törvényeket.

Sőt az is megeshetnék, hogy adósságot adósságra halmozva, egyszer majd mikor pénzre lesz szükségünk s azt senkitől sem kapunk, akkor egy hatalmas hitelezőnk megteszi az „öszbirodalom“ érdekeben, hogy néhány rongyos millióért ön állásunkat követeli cserébe.

Mert az eladósodott existenciákkal minden szégyen megszokott történni.

S bármilyen absurdum gyanánt hangozzék ez, tény az hogy az első lépés megtörtént, az első beavatkozást eltűrtük, s ezt követheti a többi.

S akkor majd a történelem lapjain írva lesz, hogy voi úgy nemzet, mely ezer esztendeig nagy és hatalmas államot képezett s melyet sem külellenség sem pártviszály megdönteni nem bírt s ez erős hatalmas nemzet egy újvirágzási aera elsőt évtizedeiben, mikor a legszebb jövőnek nézhetett elé: pénzért eladta függetlenségét és önállóságát.

A ki ily jövőtől vissza nem borzad, az hát csak higye el

tovább is a kormánynak, hogy a deficitet tűrhetjük tovább, sőt hogy arra szükségünk van, ha úgynevezett „érdekeinket“ fölládozni nem akarjuk és szavazzon tovább is a kormányra,

Én azonban hiszek a nemzet józan gondolkozásában, s remélni merem, hogy a többség föllismerni fogja valódi érdekeit, mert a mérték már valóban betelt.

Es véglegesen elérkezett az az idő, melyben kell, hogy ábrándjainkból fölbredjünk, hogy szakíthassunk eddigi politikánkkal.

Ennek kivételét azonban csak úgy remélhetjük, ha a jövő választások alkalmával jól megválogatjuk embereinket.

Mert a parlament nagy többsége ma is ugyanazon elemekből áll, melyek a lezajlott 9 év alatt közreműködők voltak az ország eladósításában.

Csak pártállás szerint változtak, de lényegükben ugyanazok ma is, mint azelőtt voltak.

Tőlök már mit sem várhatunk. Kifáradtunk a várakozásban, de ez alatt csak arról győződünk meg, hogy parlamentünk többsége nem érez együtt a néppel, ismeretlen annak nyomora és szenvedéseivel, néma marad fájdalomkiáltásaira.

Nekünk oly képviselők kellenek, kik a nép kebléből származnak. azoktól remélhetjük egyedül, hogy a köznép érdekeit is figyelembe fogják tartani, s annál kevésbé lesznek híveivé a fényűző kormányozási rendszernek, mivel a fölösleges állami intézményeknek a nép veszi legkevesebb hasznát, s mégis annak esik legnehezebben azok terhét elviselni.

És én remélem is, hogy a sportpolitikusok kora valahára lejárt.

Hiszem, hogy a közeljövőben már másféle követelményekkel lépünk a jelöltek elé mint az eddigi választásoknál, midőn az egyes vidéki kerületekben nem arra voltak figyelemmel, hogy oly emberekbe helyezték a bizalmat, kik azt valóban meg is érdemlik, hanem rendesen arra néztek, kinek van nagyobb tekintélye, persze vagyoniilag; csak is így történhetett, hogy egész légió olyan képviselőt választottak meg. a kiknek minden érdemük abban állott, hogy gazdag szülőktől származtak, s főképp arról voltak híresek, hogy egynéhány fővárosi salonban a galanteriában sikerrel gyakorolták magokat, s hogy továbbá igen szép négylovas fogatot tartottak, liánén politikai tudományukról. rendesen elfeledték fölvilágosítani a világot.

De az ilyen képviselők még csak hagyján! Ezekről épen vagyonosságuk miatt föltételezhető volt (bár e föltét nagyobb részt nem bizonyult valónak) hogy megtartják függetlenségüket.

De hányan kerültek be olyanok, kiknek még azon előnyük sem volt meg. hanem voltaképp eladósodott örökösök voltak. kik a képviselői mandátumot mint mentőeszközt tekintették.

Az ilyen képviselőktől kellett volna pedig legjobban őriz-

kedni, mert ezeknek a hazaügye legkevésbé sem feküdt szívéen, arról pedig hegy értettek volna hozzá, szó sem lehetett. Ezek bemagoltak valami hangzatos frázisokkal és ígéretekkel telt beszédet: elperorálták választóik előtt, s ezzel aztán véget ért minden szereplésük. A mint a mandátum segélyével beülhettek a képviselőházba, ott elfeledkezve ígéreteikről nem azt nézték melyik párthoz vonzotta őket meggyőződésük, (hiszen meggyőződésük nem is igen volt) hanem azt vették figyelembe, hogy a míg az ellenzék legfeljebb elismeréssel adózhat, addig a kormánypart a hű támogatásért holmi hivatalokat is szokott osztogatni, ergo az meg sem fordult agyukban, hogy ennek a pártjára ne álljanak.

De minekutána úgy találták hogy több az aspiráns, mint a kiosztható konez, mindenik azon törekedett, hogy érdemeket szerezhessen magának, s így csakhamar abban vetélkedtek, hogy a föltétien engedelmisségen és az ebből folyó hű támogatásban fölülmúlják egymást. A mi természetesen azt eredményezte, hogy nem a lelkiismeret kritikája volt tetteikben irányadó . hanem mindenható uruk ujjmutatása.

Bocsánat a kivételektől, de azt e kivételek magok is befogják látni, hogy a nagy majoritás egy része ily elemekből áll.

Szerencsére remélhető, hogy ezek uralma nem sokára lejár, mert a népnek elég alkalmá volt belátni kártjájukba Tudatára ébredt annak, hogy lelkesedése, melylyel a választást kísérte nagyobb részét érdemetlenekre pazaroltatott. s hogy azt a kis áldomást, melyben a választás napján részesíték. bizony kezservesen megkellett fizetnie.

S mert a remélkedésben kifáradtunk s a biztatást nem csak megelégteltük, de azon költséges tervek kivitelébe bele sem nyugodhatunk, melyekkel mai napság biztatva vagyunk, kifejezést merek adni ama hitemnek, hogy a jövő követválasztás meg is fogja hozni a reformot.

És lesz oly parlamentünk, mely együtt érez a néppel és így a nemzet akaratának leghívebb kifejezője lesz.

És lesz oly kabinetünk, mely ezen akaratot keresztül is fogja vinni az államkormányzat minden ágában.

Mely gondoskodni fog arról, hogy törvényvé emeltessék a sufrage universell, az általános szavazatjog. Mert igazságtalan dolog az, hogy csak a legalább 10 frt államadót fizető polgárnak legyen joga politikai véleményét nyilváníthatni. A szegényebb sorsúak az adók legfőbbekére, a véradóra ép úgy vannak kötelezve mint a tehetősebbek s azért illő, hogy ugyan oly jogokat élvezhessenek.

Hiszem hogy lesz oly kormányunk, mely adósság esinálás és deficit nélkül fog kormányozni és mely nem, hogy új két-séges vállalatok kezdeményezésére akarna bennünket csábítani,

de a melyet még nekünk kellene biztatni és erőszakolni, ha éppen úgy hozná a szükség és az állam valódi érdeke magárai.

Hiszem hogy lesz oly kormányunk, mely belátva a haza szomorú helyzetét, figyelmeztetni merné az óriás vagyonú katolikus papságát némi áldozat hozatalára.

Mely eredményt fog szerezni azon éppen nem comunistikus kívánalmunknak, mely néma papi vagyonok secularisatióját, hanem legalább azt czélozza, hogy a közoktatás és vallásügyi tárca költségei e vagyonok jövedelméből fedeztessenek, melyek a nélkül is vallás és nevelés ügyének támogatására adományoztattak régente a papságnak.

Hiszem hogy lesz oly kormányunk, mely felfogja segíteni a magyar ipart és kereskedelmet s megteremti ezek egyedüli eszközét, a független bankot és önálló vámterületet.

Hiszem hogy lesz oly kormányunk mely hivatalnoki rendszerünket gyökeresen javítani fogja, hogy az ne nyisson utat a corruptionnak és nepotismusnak s ne bővelkedjék a protektio szomorú következményeinek mai napság minden lépten nyomon észlelhető jeleiben.

Lesz kormányunk, a mely ésszerűbb vasúti politikát követ; mely államvagyonaink értékesítését a leghelyesebb elvek szerint fogja foganosítani és a mely óvakodni fog. mind addig bár a leghasznosabb befektetésektől, míg csak az ahoz megkívántat«tőkével nem rendelkezünk, hogy a kamat fizetéstől meg kiméi - tetvén azok valóban hasznunkra is váljanak.

Szóval lesz oly kormányunk mely adósságcsinálás és defiezit nélkül is tud kormányozni, hogy hazánkat a vég veszélytől megmentse.

Mert ilyenre van szükségünk. Ha pedig csalódnám és a nemzet nem tudna ily kormányzatot teremteni, akkor nem marad egyéb hátra, mint feladni minden reményt és resignatioval tekinteni a megsemmisülés pillanatonként közeledő örvénye elé.

De ismétlem hogy hiszek a költő jóslatában

„Az nem lehet hogy annyi szív
Hiában onta vért,
S keservben annyi bú kebel
Vérzett el a honért.

Még jönni fog, még jönni kell
Egy job kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százvezrek ajakán.“

Adja az ég hogy úgy legyen.